

РАЦІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК І ВИКОРИСТАННЯ МЕТРОПОЛІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

(рецензія на колективну монографію за науковою редакцією *М.І. Мельник*¹)

На сучасному етапі формування глобальної економіки та інституційних трансформацій у глобальному, мегарегіональному та національному вимірах одним із значущих напрямів організації структурно-просторового розвитку є метрополізація як наслідок глобальної урбанізації, що не завжди позитивно впливає на економічну безпеку суверенних держав. Опосередковано цей вплив відображається у процесах трансформування міст-метрополій у постсоціалістичних і, особливо, пострадянських країнах, у т. ч. й в Україні.

Метрополізація як взаємозумовлені й різновекторні процеси підвищення рангових позицій міст чи міських агломерацій у глобальній або мегарегіональних системах просторового розміщення людського капіталу через концентрацію метрополійних функцій вважається своєрідною формою глобалізації на локальному рівні системної ієрархії, або т. зв. глокалізації. Від спрямованості вектора та ступеня розвитку міст-метрополій, складності й поліструктурності їх функціонального навантаження істотно залежить безпека прилеглих територій, ефективність застосування управлінських і технологічних інновацій,

інтеграції регіональних економік до мегарегіонального та глобального простору.

Саме тому програмоване проблемно-цільове управління процесами формування й розвитку міст-метрополій як потужних полюсів економічного зростання стає об'єктивною передумовою обґрунтування ефективної просторової та структурної політики регіонального розвитку.

Конрад Лоренц відносив перенаселення Землі до першої з восьми загроз не лише нашій культурі, але й усьому людству як виду. Скупчення множини індивідів у тісному просторі примушує кожного з нас захищатися від надмірних соціальних контактів, відмежовуючись від них певним (за сутністю – «не людським») способом. Саме з перенаселенням Лоренц пов'язував такі явища, як спустошення життєвого простору, що руйнує зовнішнє природне середовище, генетичне вродження, розрив із традицією, зростаючу індоктринованість людства².

Перестороги К. Лоренца особливо стосуються пострадянських країн, у т. ч. й України, де в межах імперської, а пізніше – загальносоюзної економіки просторове розміщення населення та концентрація економічної активності відбувалися навколо природних, а не набутих ресурсів,

¹ Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації : монографія / НАН України ; Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» / наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2016. – 552 с. – (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

² Конрад Лоренц. Восемь смертных грехов цивилизованного человечества [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.e-reading.club/book.php?book=35205>

вичерпання яких зумовлювало посилення загроз соціальної, екологічної, економічної безпеці держави. У поєднанні з некерованою інституціоналізацією запровадження ринкової економіки призвело до дисфункціональності міст-метрополій, поглиблювало диспропорції їхнього розвитку з навколишнім простором, вело до нераціонального використання метрополійного потенціалу.

У монографії за науковою редакцією проф. М.І. Мельник розроблено теоретико-методологічну основу і здійснено системне дослідження метрополійних функцій великих міст України. З урахуванням отриманих результатів сформульовано прикладні рекомендації щодо політики раціонального розвитку та локального використання метрополійного потенціалу на основі поєднання імплементації успішного зарубіжного й вітчизняного досвіду та реалізації заходів декларованої адміністративно-територіальної реформи і децентралізації управління державою.

Монографія складається із шести розділів. Логічна послідовність викладу змісту й результатів дослідження, критичне узагальнення зарубіжного досвіду формування організаційно-інституційного базису та стратегічного програмування розвитку метрополій дозволило авторам достатньо вичерпно розкрити методологічні підстави метрополізації економічного простору, розробити цілісну і взаємопов'язану сукупність теоретико-методичних підходів до інтегральної оцінки метрополійних функцій великих міст та інтенсивності впливу метрополійних центрів на соціально-економічний розвиток територій. Здійснено наукове обґрунтування пріоритетів та дієвих інструментів ефективного використання метрополійного потенціалу великих міст України для реалізації структурної політики просторового розвитку соціально-економічної макросистеми держави.

Оригінальними і такими, що вигідно вирізняють дослідження серед інших з цієї проблеми, видаються аргументоване застосування міждисциплінарної методології постановки проблем формування метрополійних функцій великих міст і системність їх розв'язання, що забезпечується використанням цілісної взаємопов'язаної сукупності методів аналізу соціально-економічних процесів і явищ.

Заслугове на увагу науковців і практиків з державного та регіонального управління ґрунтовне опрацювання теоретико-методологічних

засад процесів метрополізації на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, висвітлене у першому розділі монографії. Автори здійснили просторово-функціональний аналіз системних характеристик та ідентифікацію метрополізаційних процесів, виокремили домінуючі ознаки, види та критерії детермінації метрополійних функцій великих міст, провели компаративний аналіз теоретико-методичних підходів до оцінки метрополійних функцій регіональних центрів, їх метрополійного простору. Належний рівень теоретико-методологічного опрацювання проблеми дозволив збагатити термінологічний інструментарій дослідження регіональної економіки новими дефініціями («регіональна метрополія», «метрополійний потенціал міста»); його було покладено в основу розробки методологічних засад інтегральної оцінки використання потенціалу великих міст у контексті інтенсивності їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів.

У другому розділі «Аналіз передумов та чинників розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західної України» проаналізовано сутність метрополійних функцій за авторськими класифікаціями та подано перелік системних проблем їх ефективного здійснення. Достатньо вичерпно розкрито передумови становлення обласних центрів Західного регіону України як метрополій.

Третій розділ монографії присвячено розробці та апробації методик оцінювання ступеня реалізації метрополійних функцій великих регіональних центрів країни. Особливої прикладної значущості набуває структурно-просторовий аналіз реалізації функцій та їх впливу на соціально-економічний розвиток територій, прилеглих до м. Львова.

Фундаментальне системне дослідження та узагальнення успішного досвіду формування інституційного базису стратегічного управління метрополіями європейських країн різного рівня розвитку (Данія, Швеція, Іспанія, Нідерланди, Швейцарія, Німеччина, Португалія, Італія, Франція, Велика Британія, Ірландія, Польща) дало підстави обґрунтувати у четвертому розділі пріоритети інституційного проектування та стратегічного програмування розвитку і використання метрополій в нашій країні.

П'ятий розділ присвячено висвітленню довгострокових пріоритетів та організаційно-економічних засобів ефективного використання

метрополійного потенціалу центрів західних областей України. Окреслено пріоритетні напрями регулювання соціально-економічних трансформацій у метрополіях та перспективи реалізації організаційно-управлінської, культурної, туристичної, науково-освітньої, транспортно-логістичної функцій регіональних метрополій з урахуванням спеціалізації та сучасних технологій управління міським розвитком.

У шостому розділі монографії запропоновано методологію обґрунтування програмних засобів просторової організації метрополійних систем регіону, розкрито закономірності організації метрополійних субрегіонів, визначено напрями і способи подолання конфліктогенності метрополізованого міського простору, доведено, що міжрегіональне, міжмуніципальне, міжметрополійне, транскордонне співробітництво як дієвими інструментами соціально-економічної, культурної, науково-освітньої інтеграції в глобальну та мегарегіональну економіку.

Наукове обґрунтування раціональності розвитку та максимального використання метрополійного потенціалу великих міст України знайшло відображення у концептуальних положеннях державної і регіональної політики просторового розвитку міст-метрополій України та ефективного використання конкурентних переваг, внутрішніх ресурсів для зміцнення безпеки просторового розвитку. Автори наголошують, що метрополійні функції великих міст необхідно досліджувати з урахуванням нових глобальних і мегарегіональних, геополітичних і гео економічних викликів розбудові Української держави та української нації, включаючи військову агресію Російської Федерації.

Водночас окремі положення монографії мають, з нашого погляду, дискусійний характер. Оскільки територіальна дифузія генерованих метрополіями позитивних соціально-економічних ефектів поєднується з ризиками і загрозами поглиблення територіальних соціально-економічних диспропорцій внаслідок їх просторової

експансії, у подальших дослідженнях доцільно більше уваги сконцентрувати на аналізі та подоланні ймовірних негативних наслідків метрополізації, виявленні та протидії ризикам і загрозам соціальної, економічної, демографічній, екологічній безпеці регіонального та національного розвитку. Особливо це стосується усунення причин вірогідних трансакційних витрат майбутніх періодів (за О.І. Уільямсоном) та цільової функції програмних засобів їх мінімізації. До таких загроз належить і вплив міст-метрополій сусідніх країн, особливо країн – членів Європейського Союзу.

З огляду на викладене, видається доцільним наукове обґрунтування методології прогнозування величини та вірогідності трансакційних витрат на усунення негативних наслідків урбанізації, особливо у формі просторово-структурної деформації національної економіки та суспільства. Не меншої важливості в умовах посилення впливу деструктивних зовнішніх та внутрішніх чинників на цілісність і суверенність держави набуває також і внутрішня міжметрополійна інтеграція, розширення не лише транскордонного, а й інтеррегіонального співробітництва з регіонами країн – членів ЄС та інших стратегічних партнерів України.

Втім наведені побажання жодним чином не знижують загальної теоретичної, методологічної і прикладної значущості дослідження як наукового доробку з широким спектром нових та актуальних теоретичних положень і прикладних рекомендацій.

З нашої точки зору, монографія може бути корисною для науковців, які займаються проблемами регіонального та міського розвитку, формуванням наукових засад регіональної політики, аспірантів, студентів, а також працівників органів регіонального управління і місцевого самоврядування.

А.І. Мокій, доктор економічних наук
І.Г. Бабець, доктор економічних наук